

Κατευθύνσεις εξυγίανσης του ΙΚΑ

(1) Το Έλλειμμα του ΙΚΑ

Το συνολικό λειτουργικό έλλειμμα του ΙΚΑ που προϋπολογίστηκε για το 1986 είναι 26,7 δισ.δραχ., ποσό που περιλάμβανε εξοικονομήσεις της τάξης των 18 δισ.δραχ. Μαζί με τις ανάγκες αποπληρωμής τοκοχρεωλυσιών προβλέφθηκε από τη Γ.Γ.ΔΕΚΟ ένας στόχος δανεισμού 75,7 δισ.δραχ. Μετά τις τελευταίες εκτιμήσεις των δανειακών αναγκών του ΙΚΑ, 'ο στόχος αυτός προβλέπεται να ξεπεραστεί σημαντικά.

Το λειτουργικό έλλειμμα του ΙΚΑ οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στον κλάδο κύριας σύνταξης, του οποίου το έλλειμμα προϋπολογίστηκε για το 1986 σε 79,7 δισ.δραχ. δηλ. 1,5% του ΑΕΠ. Το έλλειμμα αυτό δεν δείχνει καμμία τάση για μείωση ως το 1990. Αντίθετα, προβλέπεται να ξεπεράσει σύντομα τα 2% του ΑΕΠ, ενώ για το 1987 μόνο θα κυμανθεί μεταξύ 100 και 110 δισ.δραχ. Συμπερασματικά, η εξυγίανση των οικονομικών του Ιδρύματος προϋποθέτει πρώτιστα μια ριζική επέμβαση στα οικονομικά του κλάδου κύριας σύνταξης.

(2) Κοινωνικός πόρος για το ΙΚΑ

Το έλλειμμα του κλάδου κύριας σύνταξης οφείλεται στη σταδιακή μετατροπή του Ιδρύματος από σύστημα κοινωνικής ασφάλισης σε σύστημα με πολλά χαρακτηριστικά κοινωνικής πρόνοιας. Η λύση που προτείνεται αναγνωρίζει αυτήν την εξέλιξη, θεσπίζοντας μια σημαντική συνδρομή του Κράτους στο κόστος των συντάξεων. Δεδομένου ότι το πρόβλημα είναι μακροπρόθεσμης υφής, αλλά και για να γίνει πιο αντικειμενική η διαδικασία καθορισμού του συνολικού ποσού, προτείνεται ο κοινωνικός πόρος να πάρει την μορφή ενός ποσού που θα διατηρείται διαχρονικά σταθερό σε πραγματικούς όρους ανά συνταξιούχο. Αυτός

ο διακανονισμός έχει επίσης το πλεονέκτημα να εξισώσει την κατάσταση μεταξύ του ΙΚΑ και άλλων μεγάλων ταμείων (ΤΕΒΕ, ΤΑΕ) που λαμβάνουν κοιν.πόρους άνω των 9000 δραχ. ανά σύνταξη, καθώς και του ΟΓΑ.

Ένας νέος κοινωνικός πόρος 7000 δραχ. ανά συνταξιούχο κατά μήνα θα αποδώσει στο Ίδρυμα το 1987 περίπου 50 δισ. δραχ., ποσό που θα αντιπροσωπεύει γύρω στο 20% των συνολικών δαπανών για συντάξεις. Αυτή η κρατική συνδρομή, αν και δεν θα λύσει εξολοκλήρου το οικονομικό πρόβλημα του οργανισμού, θα συμβάλει σημαντικά στη μακροχρόνια αντιμετώπισή του. Επισημαίνεται ότι το ΙΚΑ ήδη έχει μια κρατική επιχορήγηση 6,7 δισ.δραχ. που αντιστοιχεί σε 1000 δραχ. περίπου ανά συνταξιούχο κατά μήνα.

Ο κοινωνικός πόρος πρέπει να στηριχθεί σε νέα δημοσιονομικά έσοδα. Η οικονομικά υγιέστερη χρηματοδοτική πηγή είναι ένας γενικός έμμεσος φόρος, όπως ο φόρος Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ). Η επιβάρυνση του φόρου θα είναι κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες, πράγμα που συνεπάγεται αύξηση του τιμάριθμου τουλάχιστον κατά 1,2%. Η επιβάρυνση αυτή δεν θα περάσει στις εξαγωγές, ενώ θα συμβάλει σημαντικά στη μείωση του συνολικού ελλείμματος του δημόσιου τομέα, που αποτελεί σημαντικό στόχο της κυβερνητικής πολιτικής.

(3) Θεσμική Εξυγίανση και Εθνική Σύνταξη

Όπως προαναφέρθηκε, ο κοινωνικός πόρος δεν θα λύσει το σύνολο του οικονομικού προβλήματος του ΙΚΑ. Παράλληλα, η επικείμενη γήρανση του πληθυσμού θα επιδεινώσει τα οικονομικά της κοινωνικής ασφάλισης, ιδιαίτερα μετά το 1990. Επομένως, είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα θεσμικής εξυγίανσης του συνολικού συστήματος, όπως αναλύονται στην πρόταση του Υπουργείου Πρόνοιας και Κοιν.Ασφαλίσεων. Το ΥΠΕΘΟ είναι σύμφωνο με τα μέτρα αυτά.

Παράλληλα, το ΙΚΑ πρέπει να αυξήσει την αποτελεσματικότητα διαχείρισής του, συνεχίζοντας τις προσπάθειες για μηχανογράφηση των υπηρεσιών του, βελτίωση του συστήματος προμηθειών, απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών του και αποκέντρωση δραστηριοτήτων.

Η υφιστάμενη στενότητα χρηματοοικονομικών πόρων δεν αφήνει περιθώρια για πρόσθετες παροχές, με τη μορφή μιας καθολικής Εθνικής Σύνταξης, κατά την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος σταθεροποίησης της οικονομίας. Όμως, ο κοινωνικός πόρος που θεσπίζεται για το ΙΚΑ, επεκτείνοντας την κρατική συμμετοχή στη χρηματοδότηση των συντάξεων, αποτελεί ένα πρώτο σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της Εθνικής Σύνταξης.

Αθήνα, 28 Ιουλίου 1986

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ
ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΙΚΑ

Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας
Γενική Γραμματεία Δημοσίων
Επιχειρήσεων και Οργανισμών

Φεβρουάριος 1986

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΙΚΑ

<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ</u>	<u>ΣΕΛ.</u>
Συμπεράσματα και περίληψη	i
1. Εξέλιξη του παρόντος συστήματος 1986-89	2
1.1. Παράγοντες που καθορίζουν το έλλειμμα	2
1.1.1. Σχέση Συνταξιούχων / Ασφαλισμένων	2
1.1.2. Ελαστικότητα Εισφορών	4
1.1.3. Πληθωρισμός και ΑΤΑ	6
1.2. Το λειτουργικό έλλειμμα Συντάξεων 1986-89	6
1.2.1. Το Έλλειμμα Κυρίου Κλάδου συντάξεων Προβολή (Υποθέσεις και πίνακας)	6 7-9
1.2.2. Το ολικό λειτουργικό έλλειμμα: TEAM-ETEAM	10
1.3. Οι ανάγκες χρηματοδότησης του ΙΚΑ	12
2. Γενικές αρχές και Χαρακτήρας του Ελληνικού Συστήματος	14
2.1. Προορισμός και λειτουργικότητα της Κοινωνικής Ασφάλισης	14
2.1.1. Ασφάλιση ενάντια στη μακροζωΐα	14
2.1.2. Καταπόλεμηση της φτώχειας	14
2.1.3. Αποταμίευση	15
2.2. Οικονομικές επιπτώσεις	16
2.3. Το σύστημα στην Ελλάδα	18
2.3.1. Μια γενική εικόνα	18
2.3.2. Ο χαρακτήρας του ΙΚΑ	19
2.4. Διεθνείς συγκρίσεις	21
3. Μεταρρυθμίσεις του συστήματος της Κοινωνικής Ασφάλισης	24
3.1. Μεσοπρόθεσμες Ρυθμίσεις-Χρηματοδότηση	24
3.2. Μακροπρόθεσμα Μέτρα-Εθνικό Σύστημα Ασφάλισης	28

Κατάλογος Πινάκων

	Σελ.
A.1 Οικονομική Κατάσταση του ΙΚΑ 1980,1984	1
A.2 Ετήσιοι ρυθμοί αύξησης κατηγοριών πληθυσμού 1971-81	3
A.3 Ποσοστό ατόμων 65+ ετών στο πληθυσμό Διεθνείς συγκρίσεις	3
A.4 Προβολή ελλείμματος κλάδου συντάξεων ΙΚΑ,1986-9	9
A.5 TEAM-ETEAM και το Ολικό λειτουργικό έλλειμμα συντάξεων, 1986-9	11
A.6 Ανάγκες χρηματοδότησης συντάξεων ΙΚΑ,1986-9	13
B.1 Φορείς κοινωνικής ασφάλισης 1983	18
B.2. Εξέλιξη συντάξεων ΙΚΑ, 1977-1985	20
B.3 Συντάξεις στην ΕΟΚ, 1975 και 1980	21
B.4. Υψος ασφαλιστικών εισφορών το 1981	23

Προβλήματα χρηματοδότησης των Συντάξεων του

ΙΚΑ

Αντικείμενο αυτής της μελέτης είναι τα ελλείμματα του ΙΚΑ που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά το 1982 και αυξάνονται από τότε. Η ύπαρξη αυτών των ελλειμμάτων ήταν και ο λόγος για την συγκρότηση της Ομάδας Εργασίας στο Υπουργείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ο.Ε.).

Πίνακας Α1: Οικονομική κατάσταση του ΙΚΑ 1980, 1984 (δισ. τρέχουσες τιμές)

	1980			1984		
	Έσοδα	Εξοδα	Ελλειμμα(-)	Εσοδα	Εξοδα	Ελλειμμα (-)
Κλάδος Συντάξεων	45,2	45,1	+ 0,1	111,1	162,8	- 51,7
Παροχές ασθένειας	18,9	19,5	- 0,5	53,0	38,7	+ 14,3
Σε χρήμα	3,4	5,3	- 1,9	8,5	12,2	- 3,7
TEAM-ETEAM	18,5	1,3	+ 17,2

Όπως φαίνεται από τον πίνακα Α1, το πρόβλημα ελλειμμάτων του ΙΚΑ είναι, κατά μέγιστο βαθμό, θέμα του κλάδου συντάξεων. Ο κλάδος ασθένειας, παρόλο ελαφρά πλεονασματικός, καλύπτει το 20% του ελλείμματος συντάξεων το 1984. Ταυτόχρονα, τα προβλήματα που ανακύπτουν στον κλάδο ασθένειας, ιδιαίτερα τώρα με την εφαρμογή του ΕΣΥ, είναι σαφώς διαφορετικά. Επομένως στο σημείωμα αυτό θα περιοριστούμε αποκλειστικά στον κλάδο συντάξεων. Τα ταμεία επικουρικών συντάξεων TEAM-ETEAM που πρόσφατα ενσωματώθηκαν στο ΙΚΑ διέπονται από ειδικές ρυθμίσεις και εξετάζονται

ξεχωριστά σαν πηγή χρηματοδότησης του κλάδου κυρίων συντάξεων.

Η μελέτη αυτή αρχίζει με μια λεπτομερή κριτική των προβλέψεων της Ο.Ε., δηλαδή την εξέλιξη του συστήματος με τη σημερινή του μορφή. Το δεύτερο μέρος κάνει μια σύντομη επισκόπηση πιθανών μεταρρυθμίσεων του συστήματος κυρίως από τη σκοπιά της αντιμετώπισης του χρηματοδοτικού του προβλήματος.

1. Εξέλιξη του παρόντος συστήματος 1986-89

Η Ο.Ε. υπέθεσε μια σειρά ρυθμών αυξήσεως, σταθερών για όλη την πενταετία, και τους εφάρμοσε πάνω στα σημερινά στοιχεία. Επειδή τα έξοδα έχουν υποτεθεί να αυξάνονται ταχύτερα από τα έσοδα, το έλλειμμα διευρύνεται συνεχώς και, δεδομένου ότι εκφράζεται σε τρέχουσες τιμές, φθάνει σε ύψη δυσθεώρητα. Το πρόβλημα είναι ότι αυτοί οι αποφασιστικοί ρυθμοί αυξήσεως βασίζονται σε τελείως εμπειρικές, *ad hoc*, υποθέσεις. Αντί να προταθούν εναλλακτικές εξίσου εμπειρικές υποθέσεις, η μελέτη στρέφεται στην ανάλυση τριών παραγόντων που ασκούν καθοριστική επιρροή πάνω στο έλλειμμα.

1.1. Παράγοντες που προσδιορίζουν το έλλειμμα

1.1.1. Σχέση Συνταξιούχων / Ασφαλισμένων

Η Ο.Ε. υποθέτει αύξηση συνταξιούχων με ετήσιο ρυθμό 4.25% και ασφαλισμένων με ρυθμό μόνο 2.5% δηλαδή μια ετήσια διεύρυνση του ελλείμματος κατά 1.75% , πράγμα που κυρίως ευθύνεται για τα αποτελέσματα. Η ιστορική διαφορά κατά την περίοδο 1975-84 ήταν μόνο 1.2 ποσοστιαίες μονάδες, αλλά αυτή η χειροτέρευση της κατάστασης δεν επεξηγείται πουθενά: ο τρόπος μηχανογράφησης των στοιχείων του ΙΚΑ δεν επιτρέπει μια πρόβλεψη του αριθμού νέων συνταξιούχων, ούτε της σύνθεσής τους*. Οι ρυθμοί που προαναφέρθηκαν είναι τελείως ad hoc.

Η αύξηση συνταξιούχων του ΙΚΑ εξαρτάται από πέντε παράγοντες:

- i) Γήρανση πληθυσμού της χώρας
- ii) Εσωτερική μετανάστευση
- iii) Αλλαγές στη διάρθρωση της απασχόλησης
- iv) Αλλαγές στη διάρθρωση του εργατικού δυναμικού
- v) Αλλαγές στην ηλικία συνταξιοδότησης

Ο πίνακας Α2 παρουσιάζει τις βασικές στάσεις στην εξέλιξη αυτών των παραγόντων.

* Τα μηχανογραφημένα στοιχεία μπορούν να αξιοποιηθούν αν γίνουν δεκτές ορισμένες πιθανοφανείς υποθέσεις.

Πίνακας Α2

Ετήσιοι ρυθμοί αύξησης κατηγοριών πληθυσμού 1971-81

Συνταξιούχοι ΙΚΑ	Πληθυσμός 65+ ετών	Αστικός πληθυσμός 65+ετών	Αστικοί Μισθωτοί	Ασφαλισμένοι ΙΚΑ	Πληθυσμός	Αστικός
5,7	2,9	3,5	4,2	4,5	1,1	1,7

Πηγές: Στοιχεία ΙΚΑ και απογραφές

Σε ότι αφορά ιδιαίτερα την γήρανση, δεν φαίνεται να έχει επιδράσει σημαντικά στην αύξηση των συνταξιούχων του ΙΚΑ, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας Α3

Ποσοστό ατόμων 65 + ετών στον πληθυσμό: Διεθνείς συγκρίσεις

	1971	1981	1985	1990	1995	2000
Ελλάδα	10,9	12,7	12,6	12,7	13,6	14,4
Γαλλία		14,1	12,8	13,6	14,2	14,8
Ιταλία		13,4	13,3	14,3	15,3	15,9
Γερμανία		15,6	14,2	14,6	14,9	15,2
Ολλανδία		11,5	11,9	12,7	13,0	13,3
Βέλγιο		14,3	13,3	14,1	14,6	15,2
Ην.Βασίλειο		14,8	14,8	14,9	14,6	14,1

*Πηγές: Απογραφές και (προβολές) Eurostat:Δημογραφικές στατιστικές 1981.

Η γήρανση του πληθυσμού δεν προβλέπεται να οδηγήσει σε αισθητή χειροτέρευση του λόγου συνταξιούχοι/εργαζόμενοι παρά μετά το 1990. Ο λόγος είναι ότι οι μειωμένες γεννήσεις των τελευταίων δεκαετιών θα μειώσουν το ρυθμό αύξησης του εργατικού δυναμικού με καθυστέρηση.

Η γήρανση είναι κοινό φαινόμενο στην Ευρώπη, ιδίως στην Ιταλία και το Βέλγιο. Αυτό που κάνει την Ελλάδα να διαφέρει είναι η πολύ απότομη αύξηση μετά το 1990. Παρ'όλα αυτά, η αύξηση θα φέρει το ποσοστό στα επίπεδα που είναι στις Ευρωπαϊκές χώρες σήμερα, πράγμα που σημαίνει ότι η κατάσταση, αν και δύσκολη, θα μπορεί να αντιμετωπισθεί.

Σε ότι αφορά την εσωτερική μετανάστευση αυτοί που ήλθαν στις πόλεις με τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα στα '50 και '60 έχουν αρχίσει να συνταξιοδοτούνται τώρα. Ο αριθμός τους θα αυξάνεται σταθερά στο άμεσο μέλλον.

(Σημ. Αυτό σημαίνει παράλληλη ελάφρυνση του ΟΓΑ).

Το ίδιο θα γίνεται και από την αύξηση μισθών, ενώ η αύξηση συμμετοχής γυναικών θα έχει μάλλον ευεργετικό αποτέλεσμα (περισσότερες εισφορές-λιγότερες συντάξεις).

Συμπέρασμα: Οι ταχείς ρυθμοί αύξησης συνταξιούχων μάλλον θα συνεχιστούν με την "ωρίμανση" του συστήματος, ακόμα και αν μια ακριβή πρόβλεψη μας διαφεύγει. Αυτό μάλλον θα επιταθεί με την πιθανή ενσωμάτωση στο ΙΚΑ και άλλων ελλειμματικών ταμείων. Ελλείψει άλλων στοιχείων υιοθετούμε την υπόθεση της ΟΕ (4.25% συνταξιούχων, 2.5% ασφαλισμένων).

1.1.2. Ελαστικότητα εισφορών

Οι υπολογισμοί της Ο.Ε. βασίζονται σε ΑΕΠ στάσιμο σε σταθερές τιμές, ή εναλλακτικά, σε μηδενική ελαστικότητα των εισφορών σε σχέση με την οικονομική δραστηριότητα. Αντίθετα, αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας συνεπάγεται:

- (ι) Αύξηση του μέσου μισθού
- (ιι) Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και μείωση ανεργίας

Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραγόντων δικαιολογεί την υπόθεση ότι η αύξησή των είναι τουλάχιστον αναλογική σε σχέση με την αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας (ελαστικότητα = 1).

Εάν (όπως είναι πιθανόν), η αύξηση του ΑΕΠ συμβαδίζει με αύξηση του μερίδιου εργασίας στο εθνικό εισόδημα, η ελαστικότητα εισφορών θα είναι μεγαλύτερη της μονάδας. Η συμπεριφορά της εισφοροδιαφυγής με το ΑΕΠ ίσως να επηρεάσει αυτή την εκτίμηση, άγνωστο όμως προς πια κατεύθυνση.

Με το παλαιό σύστημα σύνδεσης των συντάξεων με την αύξηση του ημερομισθίου αντί του τιμάριθμου, η αύξηση των συντάξεων θα ήταν και αυτή περίπου αναλογική με το ΑΕΠ. Όμως με το σημερινό σύστημα της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής, οι παροχές παραμένουν αμετάβλητες σε σταθερές τιμές. Είναι δυνατόν δε οι συνολικές παροχές να μειωθούν αν η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας οδηγήσει (όπως είναι πιθανό) σε μείωση της πρόωρης συνταξιοδότησης. Αντίστροφα, οι νέοι συνταξιούχοι θα παίρνουν υψηλότερες συντάξεις σε σχέση με τους παλαιότερους. Αυτή, η αύξηση μπορεί να υποτεθεί ανεξάρτητη από το ΑΕΠ και η Ο.Ε. το εκτιμά σαν ετήσια αύξηση 1,4% (αξία που έχει υιοθετηθεί και εδώ).

Το θέμα της ελαστικότητας εισφορών και παροχών είναι βασικό, γιατί από αυτό εξαρτάται αν το έλλειμμα είναι διαρθρωτικό-λόγω μακροχρόνιων εξελίξεων- ή οφείλεται στη βαθειά ύφεση, δηλαδή είναι η άλλη όψη της περιόδου των υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης.

Η εκτίμηση της ελαστικότητας μπορεί να γίνει οικονομετρικά. Όμως, οι συχνές αλλαγές πολιτικής, συντελεστών κλπ. σε συνδυασμό με τον περιορισμένο αριθμό παρατηρήσεων καθιστούν τον υπολογισμό επικίνδυνο. Πάντως με στοιχεία της περιόδου 1975-84 μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι εισφορές είναι ελαστικότερες από τις παροχές και ότι η ελαστικότητα είναι μεγαλύτερη της μονάδας.

Στους υπολογισμούς έγινε δεκτή η πιο "συντηρητική" υπόθεση της μοναδιαίας ελαστικότητας των εισφορών σε σχέση με το ΑΕΠ (αναλογική αύξηση εισφορών με το ΑΕΠ). Η υπόθεση είναι ρεαλιστική, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη μια ενδεχόμενη μείωση του μεριδίου του συντελεστή εργασίας στο ΑΕΠ με τη συγκράτηση των πραγματικών εισοδημάτων.

1.1.3. Πληθωρισμός και ΑΤΑ

Η ΑΤΑ και ο πληθωρισμός ενεργούν με περίπλοκο τρόπο στην σχέση εσόδων/εξόδων:

- Η προοδευτικότητα της ΑΤΑ σημαίνει ότι οι συντάξεις καθότι χαμηλότερες, θα αυξάνονται πιο γρήγορα από τις εισφορές.
- Στο βαθμό που υπάρχει "wage drift", οι εισφορές θα αυξάνονται γρηγορότερα από τις συντάξεις που θα είναι αυστηρά καθηλωμένες στην ΑΤΑ.
- Στο μέτρο που αφαιρείται ο εισαγόμενος πληθωρισμός, από τον τιμαριθμικό δείκτη της ΑΤΑ, το ποσοστό του ελλείμματος στο ΑΕΠ θα μειώνεται.
- Ορισμένα έξοδα του ΙΚΑ θα αυξάνονται με γρηγορότερο ρυθμό από τα έσοδα. (Αυτό κυρίως έχει εφαρμογή θα επηρεάσει στον κλάδο παροχών ασθένειας σε είδος- εισαγόμενο υλικό).

Η επίδραση αυτών λήφθηκε υπόψη μόνο με ad hoc αλλαγές στους ρυθμούς αύξησης (βλ. Πίνακα Α4) ως το 1988. Δεν λήφθηκε υπόψη ο ετεροχρονισμός ΑΤΑ-πληθωρισμού.

1.2. Λειτουργικό έλλειμμα Συντάξεων 1986-89

1.2.1. Το έλλειμμα του Κλάδου Κυρίων Συντάξεων

Το αποτελέσματα της προβολής εμφανίζονται παρακάτω για τρία διαφορετικά σενάρια ανάλογα με την εξέλιξη του ΑΕΠ (χωρίς να ληφθούν υπόψη οι τόκοι των δανείων). Ορισμένα συμπεράσματα έπονται αμέσως:

- (α) Τα ελλείμματα σαν ποσοστό του ΑΕΠ είναι σημαντικά μικρότερα από τις εκτιμήσεις της Ο.Ε., ακόμη και στη χειρότερη περίπτωση (II).
Αυτό οφείλεται κυρίως στο μηχανισμό της ΑΤΑ το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές αυξάνεται πιο γρήγορα από εισφορές και έξοδα.
- (β) Στο μέτρο που οι εισφορές είναι ελαστικές, τα ελλείμματα κατά τα δύο χρόνια οικονομικής ύφεσης (1986 και 1987 θα είναι μεγάλα. Παρά την ελαστικότητα που υποθέσαμε η μείωση των ελλειμμάτων θα απαιτήσει πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης κατά τα επόμενα χρόνια της εξεταζόμενης περιόδου.

(Ε) Οι δαπάνες διοίκησης συνυπολογίστηκαν στα έξοδα, με την υπόθεση ότι μένουν στο επίπεδο του 1985 (8.5 δισ) σε σταθερές τιμές. Έγινε δηλαδή δεκτό ότι θα αυξηθεί η παραγωγικότητα εφόσον θα αυξηθούν οι ασφαλισμένοι και οι συνταξιούχοι. Έγινε επίσης δεκτή η υπόθεση ότι οι δαπάνες διοίκησης του κλάδου συντάξεων αντιστοιχούν στο μισό των συνολικών δαπανών διοίκησης (δηλαδή -4,25 δισ το 1985).

(ΣΤ) Με ελαστικότητα εισφορών σε σχέση με τα πραγματικά ΑΕΠ ίση με τη μονάδα προκύπτουν οι ακόλουθοι ρυθμοί αύξησης.

	1986	1987	1988	1989
Παροχές	23,8	18,7	15,6	15,5
Εσοδα (I)	16,5	16,5	15,5	15,5
(II)	14,5	15,5	13,5	14,5
(III)	17,5	17,5	15,5	16,5

(Ζ) Δεν συμπεριλαμβάνονται τα έσοδα TEAM-ΕΤΕΑΜ.

- 9 -
Πίνακας Α4

Προβολή ελλείμματος Κλάδου Συντάξεων ΙΚΑ (δισ.τρέχουσες τιμές) *

	Έσοδα	Εξοδα (1)			Αποτέλεσμα			Σαν % του ΑΕΠ			Ο.Ε. (4)	
1984 (ισοζ)	111,1	162,8			-47,0			1,2				
1985 (υπολ)	136,7	198,4			-61,7			1,5			1,7	
Σενάριο: (3)												
<u>Προβολή</u>	I	II	III	I	II	III	I	II	III			
1986	159,3	156,5	160,6	250,7	-91,4	-94,2	-90,1	1,9	2,0	1,8	2,2	
1987	185,6	180,7	188,7	297,4	-118,8	-116,7	-108,7	2,0	2,1	1,9	2,4	
1988	214,3	205,2	217,9	343,4	-129,1	-138,2	-125,5	2,0	2,3	1,9	2,6	
1989	247,6	234,9	253,9	396,3	-148,7	-161,4	-142,4	2,1	2,4	2,0	3,1	
<u>Σύνολο (τιμές 1985)</u>					-331.1	-350.8	321.9					

(1) Συμπεριλαμβάνουν το 50% των δαπανών διοίκησης του 1985 (4,25 δισ)

(2) Υπολογίστηκε με πληθωρισμό 23%

(3) Διαφορετική πορεία ΑΕΠ: I= "Μέσο", II= "Απαισιόδοξο", III= "Αισιόδοξο"
Ελαστικότητα εισφορών = 1

(4) Ελλείμματα που προκύπτουν από την Ο.Ε. σαν ποσοστό του ΑΕΠ. Σ' αυτήν την περίπτωση το ΑΕΠ υπολογίστηκε με τις υποθέσεις της Ο.Ε. (σταθερό σε τιμές 1985).

* Δεν περιλαμβάνει τόκους δανείων, ούτε τα έσοδα των ταμείων TEAM-ETEAM

Το βασικό συμπέρασμα επομένως, είναι ότι δεν υπάρχουν προοπτικές μείωσης του ελλείμματος κυρίων συντάξεων του ΙΚΑ. Στην καλύτερη περίπτωση αυτό θα συγκρατηθεί γύρω στα 2% του ΑΕΠ, ποσοστό υψηλότερο από το ήδη απαράδεκτο τωρινό 1.5%. Δεδομένου ότι οι δημογραφικές παράμετροι θα χειροτερεύσουν γρήγορα από το 1990, η διαδικασία μιας ριζικής μεταρρύθμισης του συστήματος πρέπει να αρχίσει από τώρα.

1.2.2. Το Ολικό Λειτουργικό Έλλειμμα: TEAM-ETEAM

Ένα μεγάλο τμήμα του ελλείμματος κυρίας συντάξεως του ΙΚΑ καλύπτεται από τα ενσωματωμένα ταμεία επικουρικής ασφάλισης TEAM και ETEAM. Τα πλεονάσματα αυτών κάλυψαν το 33% του ελλείμματος κυρίας συντάξεως του ΙΚΑ το 1984 και 1985. Η έντονη πλεονασματικότητα των δύο ταμείων οφείλεται στο ότι συστάθηκαν μόλις το 1983 και έχουν μόνο 7194 συνταξιούχους σε σύνολο ασφαλισμένων 760.000. Από το 1987 και μετά, όμως, τα έξοδα θα αυξάνονται ραγδαία καθώς όλο και περισσότεροι ασφαλισμένοι φτάνουν το όριο των 1000 ημερών εργασίας.

Παρόλο που δεν είναι δυνατή η ακριβής προσέγγιση της πορείας των εξόδων, έγινε η υπόθεση ότι τα έξοδα θα αυξηθούν κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες των εσόδων το 1987 (φτάνοντας στο 12% των εσόδων), 6 το 1988 και 7 το 1989. Τα έσοδα αυξάνονται με τον "μέσο" (I) ρυθμό (1.2.1). Τα αποτελέσματα φαίνονται στον πίνακα Α5.

Παρόλο που το ολικό λειτουργικό έλλειμμα στον πίνακα Α5 μειώνεται, παραμένει γύρω στο 1,5% του ΑΕΠ ή και παραπάνω. Έτσι ακόμα και αν συνυπολογίσουμε τα σχετικά ανομοιογενή ταμεία TEAM-ETEAM με το κύριο κλάδο συντάξεων το βασικό συμπέρασμα δεν αλλάζει.

Πίνακας Α5

TEAM-ETEAM και το Ολικό Λειτουργικό Έλλειμμα συντάξεων

	1986(1)	1987	1988	1989
<u>TEAM-ETEAM (δισ)</u>				
Έξοδα(2)	2,1	4,1	7,1	11,5
Έσοδα	22,5	34,4	39,7	45,9
Πλεόνασμα	27,4	30,3	32,6	34,4
<u>Ολικό Λειτουργικό Έλλειμμα ΙΚΑ (3)</u>				
I	-64,0	-88,5	-96,5	-116,1
II	-66,8	-86,4	-105,6	-128,8
III	-62,7	-78,4	-92,9	-109,8
<u>Σαν % του ΑΕΠ</u>				
I	1,3	1,6	1,5	1,6
II	1,4	1,6	1,7	1,9
III	1,3	1,4	1,4	1,5

(1) Στοιχεία Προϋπολογισμού

(2) Έξοδα: 7% εσόδων του 1986, 12% το 1987, 18% το 1988 και 25% το 1989

(3) Ελλείμματα κυρίας συντάξεως (πίνακας Α4) + Πλεόνασμα TEAM-ETEAM

1.3. Οι ανάγκες χρηματοδότησης του ΙΚΑ

Η χρηματοδότηση του ΙΚΑ με το σημερινό νομικό καθεστώς πρέπει να προβλέπει πέρα από την κάλυψη των λειτουργικών ελλειμμάτων και την εξόφληση δανείων που έχουν ήδη συναφθεί.

Από το 1981 το ΙΚΑ δανείστηκε κεφάλαια αξίας 176.000 εκατ. (Το ποσό αυτό περιλαμβάνει και το τελευταίο δάνειο που συνάφθηκε τον Δεκέμβριο του 1985 ύψους 35.800 εκατ. του οποίου οι όροι δεν έχουν ακόμη αποφασιστεί). Από το ποσό αυτό το ανεξόφλητο υπόλοιπο στις 31.12.1985 ήταν 146.312 εκατ.

Τα δάνεια αυτά έχουν συναφθεί κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, από το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο με επιτόκιο 18,5%.

Ο Πίνακας Α6 δείχνει την πιθανή εξέλιξη της εξυπηρέτησης και αποπληρωμής των δανείων. Υποτίθεται, δηλαδή, ότι τα μελλοντικά ελλείμματα θα καλυφθούν με τρόπο άλλο από τον δανεισμό*. Παρ'όλα αυτά, το έλλειμμα αυξάνεται αρχικά κατά 60% (υπερβαίνοντας το 2,5% του ΑΕΠ). Η πτώση του πληθωρισμού θα αυξήσει το πραγματικό επιτόκιο και επομένως, θα επιβαρύνει την εξυπηρέτηση των δανείων

* Αν το ΙΚΑ δανείζεται για να καλύψει τα ελλείμματα που προέρχονται από προηγούμενο δανεισμό, τα ακαθάριστα ελλείμματά του θα αυξηθούν με γεωμετρική πρόοδο που τείνει στο άπειρο.

Πίνακας Α6

Ανάγκες Χρηματοδότησης Συντάξεων ΙΚΑ (1)

	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>
Εξόφληση δανείων (2) (δισ)	59,4	51,8	47,4	33,4
Συνολική ανάγκη Χρηματοδότησης (δισ) (3)				
I	123,4	140,3	143,9	149,5
II	126,2	138,2	153,0	162,2
III	122,1	130,2	140,3	143,2
Σαν % του ΑΕΠ				
I	2,5	2,5	2,3	2,1
II	2,6	2,5	2,5	2,4
III	2,5	2,3	2,2	2,0

Σημειώσεις: (1) Εξόφληση δανείων που συνάωθησαν ως 31/12/1985
(2) Προσωρινός υπολογισμός

(3) Ολικό λειτουργικό έλλειμμα (Πίνακας Α5) + Εξόφληση

2. Γενικές αρχές και χαρακτήρας του Ελληνικού Συστήματος

2.1. Προορισμός και λειτουργικότητα της Κοινωνικής Ασφάλισης

Για να αξιολογήσουμε ένα σύστημα ασφάλισης πρέπει να αποφασίσουμε ποιός είναι ο προορισμός του, τι είναι και τι κάνει. Θεωρητικά μπορούμε να διακρίνουμε τρεις λειτουργικότητες, που μπορούν όμως να συνυπάρχουν.

2.1.1. Ασφάλιση ενάντια στη μακροζωΐα

- (i) Πλαίσιο: Εάν ασφάλιση το βασικό μέτρο που πρέπει να χρησιμοποιούμε είναι ο ρυθμός ανταποδοτικότητας (rate of return), καθώς και η σιγουριά στις αποδοχές.
- (ii) Μορφή: Συχνά τα συστήματα είναι σε επαγγελματική βάση. Αποδίδουν ένα ποσοστό των αποδοχών εργασίας χωρίς (ή με μεγάλο) maximum και δίδουν μικρές (ή καθόλου) αυξήσεις για εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας.
- (iii) Κράτος: Το κράτος αναμειγνύεται σαν εγγυητής (όταν η βάση είναι επαγγελματική) ή διαχειριστής. Το τελευταίο ίσως να κρίνεται πιο αποτελεσματικό λόγω της μεγαλύτερης σιγουριάς και περιορισμού των προβλημάτων που δημιουργεί η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού. Η χρηματοδότηση γίνεται με φόρο στο εισόδημα από εργασία (εισφορά) δεδομένου ότι αυτό είναι το εισόδημα που διακόπτεται όταν αποσύρεται κάποιος από την δουλειά. Το κράτος δεν έχει άλλη ανάμειξη.
- (iv) Διανεμητικότητα. Μπορεί να δικαιολογηθεί σε περιορισμένο βαθμό με το σκεπτικό ότι κάποιος ασφαρίζεται και για το ενδεχόμενο να έχει χαμηλό εισόδημα. Το σύστημα που εμφανίζει πιο έντονα-αυτά τα χαρακτηριστικά είναι το γερμανικό και σε μικρότερο βαθμό, το αμερικάνικο.

2.1.2. Καταπολέμηση της φτώχειας. Το γήρας είναι μία από τις βασικότερες αιτίες της φτώχειας.

- (i) Πλαίσιο: Η ασφάλιση είναι τμήμα της κοινωνικής πολιτικής. Στην σύνταξη πρέπει να προσθέσουμε άλλες παροχές (κατοικία, συνδρομή στα χαμηλά εισοδήματα, παροχές σε είδος στους ηλικιωμένους) για να δούμε κατά πόσον το εισόδημα των ηλικιωμένων βρίσκεται κάτω από ένα minimum εισόδημα (poverty line).
- (ii) Μορφή: Ομοιόμορφη σύνταξη (demogrant) δίδεται σε όλους τους πολίτες, αδιάφορα από το ιστορικό εργασίας τους. (Αγγλία, Δανία, Ολλανδία). Το ποσό και η απονομή του μπορεί να βασίζεται στις οικονομικές δυνατότητες (means test), οπότε δεν υπάρχει αυτόματο δικαίωμα για σύνταξη (Αυστραλία, συμπληρωματικό πρόγραμμα στη Γαλλία).
- (iii) Κράτος: Η σύνταξη αποδίδεται από το κράτος. Η χρηματοδότηση θα έπρεπε να προέρχεται από τα γενικά έσοδα (Δανία), αν και συχνά χρησιμοποιείται η εισφορά στην εργασία, με ταυτόχρονη επιχορήγηση του Κράτους (Αγγλία, Ολλανδία, Ιρλανδία).
- (iv) Διανεμητικότητα: Η διανεμητικότητα μπορεί να αυξηθεί με την απόδοση παροχών μόνο σ' αυτούς που έχουν ανάγκη (με means test). Τότε όμως δημιουργούνται προβλήματα τόσο κοινωνικά - λόγω εξομοίωσης με ελεημοσύνη - όσο και οικονομικά - λόγω υψηλών οριακών συντελεστών φορολογίας στα κατώτατα όρια (αύξηση εισοδήματος συνεπάγεται μείωση αποδοχών).

2.1.3. Αποταμίευση. Λέγεται ότι με την έλλειψη κρατικού "καταναγκασμού" δεν θα αποταμιευτούν αρκετά για να καλύψουν τις ανάγκες γήρατος. Σε μή ανεπτυγμένα χρηματοδοτικά συστήματα όπως το ελληνικό, ο προορισμός αυτός έχει μεγαλύτερη σημασία από αυτή που τον έχει αποδώσει η διεθνής βιβλιογραφία.

- (i) Πλαίσιο: Το χρηματοδοτικό σύστημα και οι πιθανότητες μακροχρόνιας αποταμίευσης (κυρίως ιδιωτικές ασφαλίσεις ζωής). Επειδή αντικαθιστούν αποταμιεύσεις, θα πρέπει να υπάρχει κάποιος βαθμός σιγουριάς για μελλοντικές συντάξεις, έτσι ώστε ο κάθε αποταμιευτής να είναι σε θέση να προνοήσει για συμπληρωματικές αποταμιεύσεις.

- (ii) Μορφή: Όπως στην ασφάλιση, (2.1.1. παραπάνω) βασίζεται σε ποσοστό όλου του εισοδήματος (όχι μόνο εισόδημα από την εργασία).
- (iii) Κράτος: Εμπλέκεται κυρίως γιατί μπορεί να εγγυηθεί καλύτερη ανταποδοτικότητα αποταμιεύσεων, δεδομένου ότι μπορεί να επωφεληθεί τόσο από την αύξηση του εθνικού εισοδήματος όσο και του εργατικού δυναμικού: Με ένα διανεμητικό σύστημα χρηματοδότησης της ασφάλισης (pay-as-you go - βλ. πιο κάτω) η απόδοση δεν εξαρτάται από την σωστή επένδυση αποταμιεύσεων (όπως σ'ένα κεφαλαιοποιητικό σύστημα χρηματοδότησης της ασφάλισης-funded system), αλλά από την φυσιολογική αύξηση εισφορών.
- (iv) Διανεμητικότητα. Δικαιολογείται στην Ελλάδα σαν αντίβαρο στην μεγάλη επιδότηση επιτοκίου που δίνεται στους πλουσιώτερους με την μη φορολογία του τόκου τραπεζικών καταθέσεων.

Στην πράξη τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης προσπαθούν να καλύψουν και τις τρεις λειτουργίες. Αυτό είτε γίνεται με τις διατάξεις που αυξάνουν την αποδοτικότητα των εισφορών χαμηλών εισοδημάτων (ΗΠΑ, Ελλάδα) ή με την ύπαρξη συμπληρωματικών ταμείων (Αγγλία, όπου είναι οργανωμένα ανά επιχείρηση, Ολλανδία, Δανία) ή βοήθειας σ'αυτούς με μικρές συντάξεις, συχνά με means test (Γαλλία, Ιταλία). Πάντως αυτό δεν εξαλείπει το γεγονός ότι τα συστήματα διαφόρων χωρών έχουν ξεχωριστές βασικές λειτουργίες. Αυτή η πολλαπλότητα λειτουργιών είναι αιτία συγχύσεως στην δημόσια συζήτηση σε ότι αφορά τόσο τις συγκρίσεις μεταξύ χωρών όσο και τη χάραξη πολιτικής στην ίδια τη χώρα.

2.2. Οικονομικές επιπτώσεις

Η χρηματοδότηση της ασφάλισης μπορεί να γίνει είτε με κεφαλαιοποιητικό σύστημα (funded) είτε με διανεμητικό σύστημα (pay as you go). Στην πρώτη περίπτωση εισφορές επενδύονται σε ένα κεφάλαιο του οποίου η απόδοση καθορίζει τις παροχές. Παρόλη την ιστορική του σημασία η εφαρμογή του τώρα είναι περιορισμένη (συμπληρωματικά ταμεία Αγγλίας

και σε μικρότερο βαθμό , Γαλλίας) . Σε όλες σχεδόν τις χώρες εφαρμόζεται το διανεμητικό σύστημα, το οποίο ισοδυναμεί με μεταφορά πόρων από μια γενεά στην άλλη, διασπώντας έτσι την άμεση σύνδεση μεταξύ εισφορών και παροχών. Έτσι η αύξηση πόρων ενός δεδομένου συστήματος (που ισούται με την αύξηση πληθυσμού συν την αύξηση παραγωγικότητας) μπορεί να κατανεμηθεί με τρεις τρόπους που καθορίζουν και την πολιτική καθορισμού συντάξεων και εισφορών:

- α) Οι συντάξεις παραμένουν στο ίδιο ύψος σε σταθερές τιμές και μειώνονται οι εισφορές.
- β) Οι εισφορές παραμένουν και αυξάνονται οι συντάξεις
- γ) Κάποιο ενδιάμεσο σύστημα π.χ. η σύνταξη καθορίζεται σαν σταθερό ποσοστό αποδοχών.

Σύνδεση συντάξεων με τιμές καταναλωτή ισοδυναμεί με την επιλογή (α) * σύνδεση με μέσο εισόδημα ισοδυναμεί με την επιλογή (β).

Οι κύριες οικονομικές επιπτώσεις του διανεμητικού συστήματος είναι οι εξής:

- Μείωση της προσφοράς εργασίας, κυρίως των μεγαλύτερων σε ηλικία (πρόωρη συνταξιοδότηση). Δεδομένης της ανεργίας των νεώτερων αυτό ίσως να είναι θετικό, αν και δημιουργεί προβλήματα στην χρηματοδότηση.
- Μείωση της προσφοράς αποταμιεύσεων, στο ποσοστό που η ασφάλιση αντικαθιστά ιδιωτικές αποταμιεύσεις. Τα αποτελέσματα των σχετικών μελετών (κυρίως στις ΗΠΑ) είναι διφορούμενα. Πάντως μια μεγάλη επέκταση ασφαλίσεως, ιδίως σε μή ανεπτυγμένα χρηματοδοτικά συστήματα, δεν θα άφηνε τις αποταμιεύσεις ανέπαφες.
- Ενίσχυση της ζήτησης - μέσω της μειωμένης ροπής προς αποταμίευση - των οικονομικά ασθενεστέρων.

Σε ότι αφορά το σύστημα εισφορών (Payroll tax) μπορούν να παρατηρηθούν τα εξής:

- Εισφορές Εργοδοτών: Είναι σχεδόν βέβαιο ότι οι εργοδότες βλέπουν την εισφορά σαν έμμεσο φόρο τον οποίο μεταθέτουν είτε σε χαμηλότερα ημερομίσθια είτε

(πιθανότερα) σε ψηλότερες τιμές του προϊόντος. Έτσι αλλάζουν οι σχετικές τιμές των εξαγωγών και των εγχώριων προϊόντων μεταξύ τους (ανάλογα με το ποσοστό εργασίας στην προστιθέμενη αξία) και δημιουργείται σύγχυση για το ποιός πραγματικά πληρώνει τις εισφορές.

- Εισφορές Εργαζομένων: Ανάλογα με το αν θεωρούνται ασφαλιστική εισφορά (άρα *quid pro quo* για σύνταξη) ή φόρος μπορούν και αυτές οι εισφορές να "περάσουν" - με την άσκηση συνδικαλιστικής πίεσης - στις τιμές.

2.3. Το Σύστημα στην Ελλάδα

2.3.1. Μια γενική εικόνα

Πίνακας Β1

Φορείς κοινωνικής ασφάλισης, 1983

	Αριθ. ασφαλισμ. (000)	Συν/χοι (000)	Έξοδα (δισ.)	Έσοδα (δισ.)	Εισφορές Ασφαλισμ.	Εισφορές εργοδοτών	Κρατική επιχο- ρήγηση και λοιπά έσοδα
ΙΚΑ	1550,0	420,2	175,7	138,8	27,8	48,1	3,1
ΤΕΒΕ	323,8	103,7	18,0	18,7	52,8	-	51,1
ΤΑΕ	112,5	15,6	14,5	15,2	71,9	-	33,0
Τ	89,0	17,1	5,2	4,1	54,8	-	23,9
ΤΣΑΥ	45,1	9,1	4,1	5,1	37,5	30,0	55,7
ΟΤΕ	48,5	8,8	4,9	6,8	15,7	98,5	25,2
ΟΓΑ	1855,0	725,0	61,9	67,6	18,9	-	90,3

Τα βασικά χαρακτηριστικά του Ελληνικού συστήματος ασφάλισης, όπως προκύπτουν από τον πίνακα Β1, είναι τα εξής:

- Το σύστημα δεσπόζεται από το ΙΚΑ και τον ΟΓΑ. Τα άλλα ταμεία είναι κατά πολύ μικρότερα (υπάρχουν άλλα 27 ταμεία με μέσο όρο ασφαλισμένων 6823 και συνταξιούχων 2223 το έτος 1983).

- Ο ΟΓΑ διαφέρει ριζικά, γιατί είναι ουσιαστικά σύστημα καθολικής κάλυψης (demogrant) που χρηματοδοτείται από γενικούς πόρους και δίνει ομοιόμορφες (και πολύ χαμηλότερες) παροχές.
- Τα μικρότερα ταμεία διαφέρουν ως προς τις εισφορές και τις παροχές, πράγμα που ίσως να δημιουργεί προβλήματα κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. Υπάρχει η τάση ενσωμάτωσης των μικρών ταμείων στο ΙΚΑ όταν οι διαρθρωτικές μεταβολές στην οικονομία προκαλούν χρηματοδοτικά προβλήματα-μεταβάλλοντας τη σχέση εργαζομένων/συνταξιούχων.
- Παρόλο που το σύστημα είναι κατ'αρχήν διανεμητικό, μερικά ταμεία είναι πλεονασματικά σε χρόνια βάση. Τα αποθέματά τους δανείζονται στο δημόσιο με χαμηλό επιτόκιο (Ν.1116).

2.3.2. Ο χαρακτήρας του ΙΚΑ

Το ΙΚΑ στην αρχική του μορφή ήταν ένα καθαρό σύστημα ασφάλισης (όπως περιγράφεται στο 2.1.1) και αντιμετωπίζεται ακόμα κάτω από αυτό το πρίσμα τόσο από τους εργαζομένους (που βλέπουν τη σύνταξη σαν ανταπόδοση των εισφορών τους) όσο και από το Κράτος. Η μοναδική πηγή εσόδων είναι ο αναλογικός φόρος στην εργασία, ενώ το ΙΚΑ αντιμετωπίζεται σαν αυτόνομη ασφαλιστική εταιρεία που υποχρεούται να καλύψει μόνη της το έλλειμμά της (με δανεισμό, αν χρειάζεται).

Μπορεί, όμως, να υποστηριχθεί ότι ο σημερινός χαρακτήρας του ΙΚΑ διαφέρει ριζικά από αυτή την εικόνα. Το πρώτο στοιχείο για αυτή την αξιολόγηση είναι η πολύ έντονη "κοινωνική αλληλεγγύη" στον υπολογισμό της σύνταξης (μεγαλύτερος βαθμός αποδοτικότητας στα μικρότερα εισοδήματα). Το δεύτερο, και βασικότερο, είναι η ίδια η ραγδαία αύξηση των συντάξεων τα τελευταία χρόνια:

Πίνακας Β2

Εξέλιξη συντάξεων ΙΚΑ 1977-1985

	1977	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Σύνταξη (1) ΙΚΑ	4.094	8.950	12.050	17.544	20.940	25.658	32.199
Ποσοστό % μηνιαίων αποδοχών βιομηχανικού εργάτη(2)	49,7	57,9	63,0	70,3	70,4	70,0	
Κατώτατα όρια σύνταξης γήρατος (3)		7.140	9.000	16.270	19.530	23.650	29.410
Ποσοστό συνταξιούχων στα κατώτατα όρια στο σύνολο συν/χων			46,4	68,0	66,3	65,1	67,6

- σημειώσεις: (1) Όλες οι συντάξεις (αναπηρίας, γήρατος, θανάτου)
(2) Σε καταστήματα με περισσότερους από 10 εργάτες
(3) Τα όρια συντάξεως θανάτου είναι λίγο μικρότερα

Πηγή: Υπ. Κοινωνικών Ασφαλίσεων και ΕΣΥΕ Στατιστική επετηρίδα.

Από τον πίνακα φαίνεται ότι:

- (α) Οι συντάξεις αυξήθηκαν κατά πολύ σε σχέση με την εργασία από το 1982, φτάνοντας το 70% του βιομηχανικού μισθού (ποσοστό ψηλό διεθνώς).
- (β) Οι περισσότερες συντάξεις είναι μικρές (μικρή διαφορά μέσης από κατώτατη σύνταξη).
- (γ) Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (67%) παίρνει την κατώτατη σύνταξη. (Το ποσοστό νέων συνταξιούχων που παίρνουν την κατώτατη σύνταξη θα είναι πιο μικρό, αν και το (β) σημαίνει ότι σύνθεση αυτής της ομάδας συνταξιούχων αξίζει περισσότερη μελέτη).

Από το τελευταίο σημείο προκύπτει ότι το σύστημα συνδέει μεν τις εισφορές με το εισόδημα, αλλά αποδίδει στην πλειοψηφία σταθερό ποσό. Είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να δικαιολογηθεί αυτό σαν ασφάλιση και μπορεί να χαρακτηριστεί μόνο σαν σύστημα κοινωνικών

παροχών. Αν είναι έτσι έπονται αμέσως μερικά συμπεράσματα:

- Η αποκλειστική χρηματοδότηση με φόρο στην εργασία δικαιολογείται μόνο επειδή θα ήταν άδικο όλος ο πληθυσμός να πληρώνει τις συντάξεις ενός τμήματος. Το σχετικό μέγεθος του ΙΚΑ και η πρακτική σε άλλα ταμεία δικαιώνουν κάπως την προσφυγή στα γενικά έσοδα.
- Η έννοια του "ελλείμματος" δεν έχει περιεχόμενο. Τίθεται απλώς ένα δημοσιονομικό πρόβλημα χρηματοδότησης δεδομένων εξόδων. Αυτό αναγνωρίζεται από τις χώρες όπου επιχορηγείται το σύστημα από την κυβέρνηση για κάλυψη εσόδων (Γερμανία, Ιρλανδία, Αγγλία) χωρίς δανεισμό και χρέωση τόκου.
- Οι συντάξεις θα έπρεπε να αξιολογηθούν σε συνδυασμό με άλλες κοινωνικές παροχές προς τους ηλικιωμένους.

2.4. Διεθνείς συγκρίσεις

Αρκετά έχουν λεχθεί για να δούμε ότι οι διεθνείς συγκρίσεις είναι ακόμη πιο επικίνδυνες από συνήθως. Πάντως μερικοί πίνακες αξίζει να παρατεθούν.

Πίνακας Β3

Συντάξεις στην ΕΟΚ, 1975 και 1980

	Σαν % του ΑΕΠ		Σαν % άλλων κοινωνικών παροχών	
	1975	1980	1975	1980
Ελλάδα	4,8	5,7	44,9	42,5
Γαλλία	8,4	11,5	34,8	40,8
Γερμανία	12,9	12,4	39,5	40,4
Ιταλία	10,4	11,8	39,9	44,1
Ην.Βασίλειο	6,3	6,7	28,2	30,2
Βέλγιο	8,0	9,1	23,3	23,8

Πηγή: OECD Social Statistics

Τα στοιχεία του πίνακα Β3 δείχνουν ότι η Ελλάδα ξεδεύει το 1980 σαφώς κατώτερο ποσοστό σε συντάξεις από τις άλλες χώρες. Ακολούθησε όμως η μεγάλη αύξηση συντάξεων του 1982.

(Βλ.πίνακα Β2). Παρόλο που δεν υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία για αργότερα, το 1983 το ποσοστό συντάξεων φορέων Υπ.Κοιν. Ασφαλίσεων στο ΑΕΠ ήταν 7,9%, ενώ το 1984 8.6% (το 1980 ήταν 5.3%). Το ποσοστό του ΑΕΠ που καλύπτεται από αυτούς τους φορείς αυξήθηκε κατά 60% μέσα σε 4 χρόνια.

Αν πάρουμε υπόψη το μικρότερο ποσοστό ηλικιωμένων στην Ελλάδα, διαφορά πάνω του 1% από τις περισσότερες χώρες - (πίνακας Α3) - καθώς και τη διαφορετική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας - μεγαλύτερος τομέας μη μισθωτών, ιδιαίτερα στην γεωργία - θα πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η σημερινή κάλυψη για συντάξεις είναι περίπου ανάλογη αν όχι μεγαλύτερη με την κάλυψη στην Δ.Ευρώπη. (Η κάλυψη συγκεκριμένων ομάδων εξαρτάται βέβαια και από την κατανομή του ποσού αυτού που, όπως είδαμε στον Πίνακα Β1 είναι άνιση).

Είναι επίσης χρήσιμο να παρατεθούν διεθνή στοιχεία για το ύψος ασφαλιστικών εισφορών. Ο πίνακας Β4 παραθέτει τις ολιχές εισφορές που, στην Ελλάδα, περιλαμβάνουν τις εισφορές για ασθένεια, ανεργία, στράτευση κλπ.

Πίνακας Β4

Έψος ασφαλιστικών εισφορών το 1981

	Εισφορά εργοδότη	Εισφορά εργαζομένων	Συνολικό Ασφάλιστρο
Ελλάδα:			
Σύνταξη	9,50	4,75	14,25
Ολική	25,15	15,45	40,60
Γαλλία	37,41	11,14	48,55
Γερμανία	18,13	16,62	34,75
Ην.Βασίλειο	13,70	7,75	21,45
Ολλανδία	29,22	25,63	54,85
Βέλγιο	26,12	10,10	36,92
ΗΠΑ	11,45	6,65	18,10

Όπως φαίνεται στον Πίνακα, η εργοδοτική εισφορά είναι σχετικά υψηλή στην Ελλάδα (μικρότερη μόνο από τη Γαλλία, και την Ολλανδία) με αποτέλεσμα το συνολικό ασφάλιστρο να βρίσκεται και αυτό σε σχετικά υψηλά επίπεδα.

3. Μεταρρυθμίσεις του συστήματος της Κοινωνικής Ασφάλισης

Οι μεταρρυθμίσεις που μπορούν να γίνουν περιλαμβάνουν μέτρα μεσοπρόθεσμης πολιτικής με στόχο την κάλυψη του ελλείμματος καθώς και πιό ριζικές αλλαγές του συστήματος (Εθνικό Σύστημα Ασφάλισης).

3.1 Μεσοπρόθεσμες Ρυθμίσεις - Χρηματοδότηση

Τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν μεσοπρόθεσμα για την κάλυψη του ελλείμματος του κλάδου συντάξεων του ΙΚΑ περιλαμβάνουν μέτρα σωστότερης διαχείρισης μέσα στο υφιστάμενο θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο· μέτρα θεσμικού - εξυγιαντικού χαρακτήρα, και μέτρα για την εξασφάλιση προσθέτων εσόδων.

Στην πρώτη κατηγορία βασικότερο είναι η πάταξη της εισφοροδιαφυγής, που το ΙΚΑ το θέτει σε 10 δισ το 1986 (γύρω στο 7% των εσόδων συντάξεων του 1985). Το ποσό αυτό δεν δικαιολογείται παραπέρα, ενώ το μέγεθός του σημαίνει ότι η συμπίεση φοροδιαφυγής ίσως να έχει οικονομικές συνέπειες πάνω στη βιωσιμότητα ορισμένων επιχειρήσεων. Η εισφοροδιαφυγή ενδέχεται, να οφείλεται, σε κάποιο βαθμό και στο ύψος της κατώτατης σύνταξης, που περιορίζει την ανταποδοτικότητα παραπέρα εισφορών μόλις συμπληρωθούν τα minimum ημερομίσθια για ασφάλιση. Πρόσθετα μέτρα διαχειριστικού χαρακτήρα είναι η καλύτερη διοικητική οργάνωση του ΙΚΑ (μηχανογράφηση) καθώς και η αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας του Ιδρύματος. Εκτιμήσεις της περιουσίας αυτής υπάρχουν μόνο σε τιμή κόστους. Το 1984 η αξία (τιμή κόστους) ακινήτων ήταν 1.367 εκ. ενώ η αξία των χρεωγράφων 890 εκ. Άρα ένα πρώτο βήμα πρέπει να είναι η καταμέτρηση και τιμολόγησή τους (έστω και χονδρικά).

Σε ότι αφορά τη δεύτερη κατηγορία μέτρων η υφυπουργός Κοινωνικής Ασφάλισης αναφέρει τα εξής στο σημείωμά της:

Αντιμετώπιση υπερασφάλισης

- Ασφάλιση σε περισσότερους από δύο φορείς για την ίδια εργασία
- Ποσό σύνταξης πάνω από 100% των αποδοχών
- Συντάξεις θανάτου· συνυπολογισμός σύνταξης επιζώντος.

Αντιμετώπιση υπασφάλισης. Χαμηλό όριο για θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος (4050 ημερομίσθια - 13 χρόνων) που οδηγεί σε καταχρήσεις ή πρόωρη συνταξιοδότηση. Εδώ, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και τον πολύ ελαστικό ορισμό της "αναπηρίας" που οδηγεί και αυτός σε "πρόωρη" χορήγηση σύνταξης.

Ρύθμιση διαδοχικής ασφάλισης. (Επισημαίνεται, όμως, ότι η απλοποίηση που επιτεύχθηκε ως τώρα αύξησε το κόστος.)

Στα μέτρα αυτά μπορούμε να προσθέσουμε και τα εξής:

- Υπολογισμός σύνταξης με βάση τα δύο τελευταία χρόνια εργασίας. Αυτό είναι άδικο για τους ημερομίσθιους εργάτες (οι ψηλότερες αποδοχές τους είναι νωρίτερα) και πολλές φορές δίνονται τεχνητές αυξήσεις για να αυξηθεί η σύνταξη. Μπορούμε ή να επεκτείνουμε τον χρόνο (π.χ. 10 χρόνια) ή να βασίζεται σε όλες τις αποδοχές (σεσταθερές τιμές).
- Εξαίρεση αύξησης των εμμεσών φόρων από τον τιμαριθμικό δείκτη της ΑΤΑ, όπως γίνεται με τον εισαγόμενο πληθωρισμό. (Αυτό έχει εφαρμοστεί για τις συντάξεις στη Σουηδία).
- Αύξηση του plafond του μισθού για σύνταξη. Αυτό θα αυξήσει άμεσα τις εισφορές και τις παροχές μόνο σταδιακά, ενώ θα περιορίσει τον βαθμό αντίστροφης διανεμητικότητας (*regressivity*) των εισφορών.
- Θέσπιση κινήτρων για έγκαιρη πληρωμή των εισφορών (π.χ. υψηλά επιτόκια).

Είναι άγνωστο κατά πόσο αυτά τα μέτρα, όταν εφαρμοστούν, θα μειώσουν το έλλειμμα του ΙΚΑ. Κατά συνέπεια η κάλυψη του ελλείμματος θα απαιτήσει αύξηση της χρηματοδότησης.

Λογιστικά μπορούν να βρεθούν πόροι με την ανακατανομή πόρων από πλεονασματικούς φορείς (ΟΕΚ, ΟΑΕΔ, κλπ.) που θα βελτιώσει τη "βιτρίνα" του συστήματος. Όμως, αυτό δεν θα λύσει το πρόβλημα για το δημόσιο τομέα σαν σύνολο.

Αν δούμε το ΙΚΑ σαν σύστημα κοινωνικών παροχών (βλ. παραπάνω 2.1.2) η λύση του δανεισμού για χρηματοδότηση συντάξεων στερείται λογικής. Άρα οι αναγκαίοι πόροι πρέπει να βρεθούν από τη φορολογία. Τίθεται λοιπόν, το ερώτημα αν θα έπρεπε

να αυξηθούν οι ίδιοι πόροι του ΙΚΑ με υποθηκευμένους φόρους ή να δίνεται μιά *ad hoc* κρατική επιχορήγηση. Το πρώτο (υποθηκευμένοι φόροι) μπορεί να θεωρηθεί περιττό: το σύνολο των συντάξεων καθορίζεται είτε από την πλευρά εξόδων είτε εσόδων, όχι όμως και από τα δύο. Η υποθήκευση φόρων μπορεί να οδηγήσει σε δημιουργία αθέμιτων πλεονασμάτων/ελλειμμάτων με το αντίστοιχο πολιτικό κόστος. Σ' αυτό μπορούμε να αντι- παραθέσουμε δύο επιχειρήματα.

- (α) Το ποσό που χρειάζεται είναι κάθε άλλο από οριακό και προϋποθέτει σημαντική αύξηση φορολογίας. Έτσι, και στην περίπτωση που δεν υποθηκεύονται φόροι, θα πρέπει να ξέρουμε από που θα προέλθουν οι συμπληρωματικοί πόροι.
- (β) Υποθήκευση τμήματος τουλάχιστον των συμπληρωματικών πόρων (κατωτέρων, όμως, του μακροχρόνιου ελλείμματος) θα έδινε στους ασφαλισμένους μια ιδέα από που "έρχονται τα λεφτά" και θα καθιστούσε την αύξηση της φορολογίας πολιτικά ευκολότερη.

Οι πρόσθετοι πόροι μπορούν να εξασφαλιστούν με τους εξής τρόπους:

- (α) Ad hoc κρατική εισφορά μέσω του τακτικού προϋπολογισμού. Δύο επιχειρήματα μπορούν να δοθούν:
 - (ι) Στο βαθμό που το έλλειμμα οφείλεται στην ύφεση, μια παροδική εισφορά θα παίξει τον ρόλο του αποθέματος που θα έπρεπε να είχε το ΙΚΑ.
 - (ιι) Επειδή το ΙΚΑ ασκεί κοινωνική πολιτική, δικαιούται επιχορήγηση.
- (β) Αύξηση εισφορών Παρόλο που η ύπαρξη εισφοράς είναι απαραίτητη για την διατήρηση της ασφαλιστικής μορφής του συστήματος- στην οποία βασίζεται η γενική αποδοχή του- λίγα επιχειρήματα υπάρχουν για αύξηση: Η εισφορά θα αυξήσει τις τιμές, τόσο των εξαγωγών, όσο και των βιομηχανικών σε σχέση με άλλα προϊόντα, είναι κοινωνικά άδικη, θα αυξήσει την εισφοροδιαφυγή και ίσως αυξήσει και την ανεργία.

Η θέσπιση του ΕΣΥ ίσως να "ελευθερώσει" ένα τμήμα της εισφοράς (για ασθένεια), που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις συντάξεις. Όμως αυτό μεταθέτει το πρόβλημα στη χρηματοδότηση του ΕΣΥ. Δεδομένων των επιπτώσεων των εισφορών (βλ. παραπάνω) ίσως να ήταν ευκαιρία να μειωθεί το ποσοστό ολικής εισφοράς.

- (γ) Προσαύξηση τελών χαρτοσήμου Αυτή η πρόταση που προέρχεται από τη Ο.Ε. δεν έχει σχεδόν τίποτε υπέρ αυτής. Η επίπτωσή της θα είναι σχεδόν τυχαία, ενώ και εδώ θα έχουμε επιπτώσεις στις εξαγωγές.
- (δ) Φόρος προστιθέμενης αξίας (από το 1987). Με το φόρο αυτό ολόκληρος ο πληθυσμός πληρώνει για το ΙΚΑ (προετοιμάζοντας έτσι τη χρηματοδότηση του εθνικού συστήματος ασφάλισης;), συμπεριλαμβανομένων και των συνταξιούχων. Δεν μεταφέρεται στις εξαγωγές, αντίθετα, όμως, υποχρεώνει και ξένους να συνεισφέρουν στην Ελληνική Κοιν. ασφάλιση (μέσω της φορολόγησης εισαγομένων ειδών). Η αντίστροφη προοδευτικότητά του μπορεί να θεωρηθεί ότι αντισταθμίζεται από την προοδευτικότητα των παροχών. Έχει όμως τις γνωστές επιπτώσεις στην αύξηση του πληθωρισμού.
- (ε) Φόρος εισοδήματος. Το θεωρητικό πλεονέκτημα της προοδευτικότητας αντισταθμίζεται από την ύπαρξη φοροδιαφυγής έτσι ώστε να είναι ουσιαστικά φόρος στην εργασία, οπότε προσκρούει σε πολλά από τα προβλήματά του (β).

3.2. Μακροπρόθεσμα Μέτρα: Εθνικό Σύστημα Ασφάλισης

Ο προγραμματισμός οποιασδήποτε μακρόχρονης λύσης θα πρέπει να λάβει υπόψη τις προοπτικές γήρανσης του πληθυσμού, που σημαίνουν ότι ένα καθαρά διανεμητικό σύστημα (pay as you go) θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από όλο και χαμηλότερους ρυθμούς απόδοσης στις εισφορές (χαμηλότερες συντάξεις) της σημερινής γενεάς εργαζομένων, ή αντίστροφα, υψηλότερες εισφορές των εργαζομένων της επόμενης δεκαετίας. Το κλίμα για μια ποσοτική αύξηση της κοινωνικής ασφάλισης δεν θα είναι καθόλου ευνοϊκό.

Το Εθνικό Σύστημα Ασφάλισης (ΕΣΑ) θα είναι ένα σύστημα, όπως ο σημερινός ΟΓΑ, καθολικής κάλυψης. Όπως στην Αγγλία, όλοι ανεξάρτητα εισφορών δικαιούνται ομοιόμορφης σύνταξης. Το βασικό πρόβλημα ενός τέτοιου συστήματος αφορά τον καθορισμό του ύψους της σύνταξης. Μια σύνταξη που θα επαρκεί να καλύψει τις ανάγκες όλων θα χρειαστεί σημαντική αύξηση των γενικών πόρων που κατευθύνονται στην κοινωνική ασφάλιση. Μικρότεροι ολικοί πόροι θα οδηγήσουν σε πολύ χαμηλή σύνταξη (όπως π.χ. στην περίπτωση του ΟΓΑ που προϋποθέτει ύπαρξη συμπληρωματικού εισοδήματος).

Όπως είδαμε το ΙΚΑ, όπως έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια, πλησιάζει κατά μεγάλο βαθμό το σχέδιο του ΕΣΑ (ομοιόμορφες παροχές). Το χρηματοδοτικό πρόβλημα συνίσταται στην επέκταση του συστήματος έξω από το ΙΚΑ (κυρίως σ' αυτούς που είναι τώρα στον ΟΓΑ). Αυτό το δέχονται και παράγοντες του Υπ. Κοιν. Ασφ. (σημείωμα Ζερβού) υποστηρίζοντας ότι το επιθυμητό ύψος του 40% του 25πλάσιου του ημερομισθίου ανειδίκευτου εργατή (ή κατώτατη σύνταξη του ΙΚΑ είναι τώρα 72%) και το 2/3 αυτού του ποσού για αγρότες δεν είναι βραχυπρόθεσμα εφικτά.

Το πρόβλημα μπορεί να επιλυθεί με την εγκατάλειψη της καθολικότητας και επιλογή κατηγοριών ατόμων που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη. Το ύψος της σύνταξης μπορεί να είναι χαμηλότερο και να δίνονται π.χ. επιδόματα στέγης (οι ανάγκες σε χρήμα ενοικιαστών και ιδιοκατοικούντων είναι πολύ διαφορετικές), ασθένειας κλπ. Στο ίδιο πνεύμα μπορούν να διαφοροποιηθούν οι συντάξεις ανάλογα με το ύψος τιμών σε περιοχές της χώρας (πχ. υψηλότερες στην Αθήνα) ή πιο ριζικά να εξαρτηθούν οι παροχές από το ύψος

άλλων εισοδημάτων, οικογενειακών υποχρεώσεων κλπ. (means test). Αυτό, όμως, ίσως να δημιουργήσει προβλήματα στους δικαιούχους και πολύ υψηλότερο διοικητικό κόστος. Πάντως το όλο θέμα του ύψους της σύνταξης πρέπει να εξετασθεί στα πλαίσια της γενικής κοινωνικής πολιτικής. Για παράδειγμα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι κοινωνικές παροχές, στρέφονται κατά υπερβολικό βάθμο ειδικά στους ηλικιωμένους σε βάρος, πιθανώς, άλλων αιτίων της φτώχειας (εκτός από το γήρας).

Το συνταξιοδοτικό σύστημα στο οποίο φαίνεται να κατατείνει η ανάλυση που προηγήθηκε χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη μιας σχετικής μικρής κάλυψης όλου του πληθυσμού (όπως στον ΟΓΑ), μαζί με ένα παράλληλο καθεστώς ασφάλισης που συνδέεται με τις αποδοχές και στην εργασία (όπως στο ΙΚΑ), δηλαδή μια απλή επέκταση του παρόντος συστήματος. Η βασική σύνταξη θα μπορούσε να χρηματοδοτηθεί με γενικά έσοδα (ΦΠΑ), ενώ η συμπληρωματική με ασφαλιστικές εισφορές. Έτσι θα δημιουργηθεί ένα two - tier system παρόμοιο με αυτό της Ολλανδίας ή της Δανίας. Η μια βαθμίδα θα είναι κατ'εξοχήν υπεύθυνη για την κοινωνική πρόνοια και η άλλη για την ασφάλιση. Κύριο πλεονέκτημά του είναι η δυνατότητα εκλογίκευσης της σημερινής κατάστασης και η διόρθωση δυσλειτουργιών. Ειδικότερα μπορούν να αναφερθούν τα εξής:

- Περιορισμός συντάξεων λόγω θανάτου και αναπηρίας
- Αύξηση του minimum χρόνου ασφάλισης και αποθάρρυνση της πρόωρης αποχώρησης από την εργασία.
- Περιορισμός των αντικινήτρων που υπάρχουν λόγω του μηχανισμού της κατώτατης σύνταξης . Οι συμπληρωματικές συντάξεις θα αποδίδουν πάντοτε κάτι παραπάνω με την αύξηση των αποδοχών.
- Η θέσπιση Ασφαλιστικών μονάδων στην εργασιακή σύνταξη - έτσι η σύνταξη θα εξαρτάται από όλες τις αποδοχές και όχι μόνο αυτές των τελευταίων 2 χρόνων.
- Παροχή κινήτρων για μείωση του αριθμού ξεχωριστών φορέων
- Δημιουργία περιθωρίων για μείωση του ποσοστού των εισφορών.

Σαν συμπέρασμα, το Εθνικό Σύστημα Ασφάλισης μπορεί να μας δώσει την ευκαιρία όχι μόνο για μια βελτίωση της θέσης των ηλικιωμένων αλλά και για γενικότερα οφέλη στην οικονομία με την άρση των αδυναμιών του σημερινού συστήματος. Πολλά εξαρτώνται, όμως από τις λύσεις που θα δοθούν στα ειδικά προβλήματα, ιδιαίτερα σε ότι αφορά:

- Το ύψος της βασικής σύνταξης και την καθολικότητα του συστήματος
- Το βαθμό διανεμητικότητας
- Τη χρηματοδότηση
- Τις εργασιακές συντάξεις
- Την μεταβατική περίοδο.

Πλάτων Τήνιος

1.2.1986